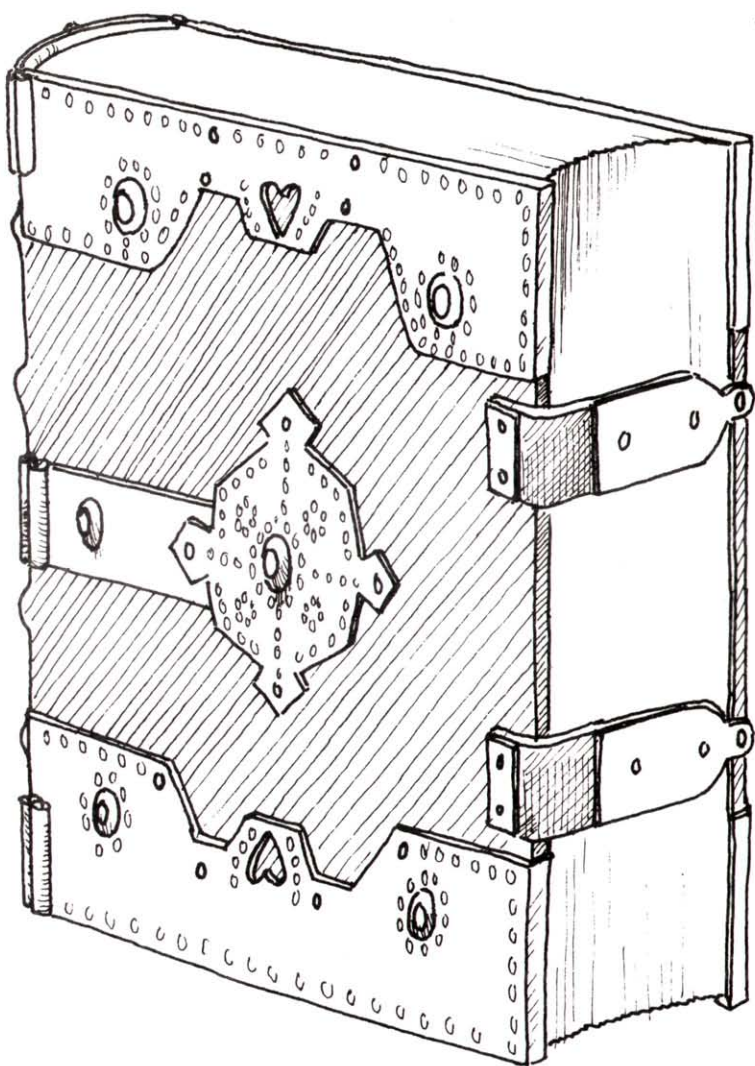

könyv
könyvtár
könyvtáros

1995
június

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1995. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Maurer Péter – Vajda Kornél: Beszélgetés Nyiri Lajossal, az OMFB ügyvezető elnökével	3
Bodó Sándor: Közgyűjtemények az ezredforduló küszöbén	9
Rózsa György: „Könyvtárak: az 'információs autósztroda' szervízállomá- sai vagy bázisintézményei?”	15
A KIK és az MKE állásfoglalása	19

Műhelykérdések

Tószegi Zsuzsanna: Könyvtári rendszerek bemutatkozása a Könyvfesztí- váln	22
Haluska Veronka: Dokumentációs adatbázis és Nemzetiségi bibliográfia az Országos Idegennyelvű Könyvtárban	27
Hoványi János: A rút kiskacsról, a hattyúról és más könyvtári dolgokról – a fölőspéldányok ürügyén	31

Konferenciák

V. Ecsedy Judit: Régi könyvek védelme	36
Fehér Miklós: Könyvtárkép Nógrád megyében	38
Oroszné Katona Anna: A könyvtári ellátás irányelvei és normái	40
Fehér Miklós: Együttműködési lehetőségek	46

Fórum

Katsányi Sándor: Inkarnáció ezüstben	55
Rády Ferenc: A bomlás kezdete?	55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	57

Lapunk e számában Tóth Zsuzsa grafikai szerepelnek

From the contents

- Talk with Lajos Nyíri, executive president of the National Committee on Technological Development (3);
- Sándor Bodó: Public collections at the turn of the millennium (9);
- György Rózsa: Libraries: service stations or basis institutions of the information superhighway? (15).

Cikkeink szerzői

Bodó Sándor, az MKM főosztályvezetője; *V. Ecsedy Judit*, az OSZK munkatársa; *Fehér Miklós*, a Nógrád Megyei Könyvtár igazgatója; *Haluska Veronka*, az OIK munkatársa; *Hoványi János*, az OSZK osztályvezetője; *Katsányi Sándor*, az FSZEK főosztályvezetője; *Maurer Péter*, az OMK osztályvezetője; *Oroszné Katona Anna*, a Nógrád Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Rády Ferenc*, az OSZK főosztályvezetője; *Rózsa György*, az MTA Központi Könyvtára főigazgatója; *Tószegi Zsuzsanna*, az OSZK osztályvezetője; *Vajda Kornél*, a 3K szerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Maurer Péter elnök

Csaba Gabriella, **Domsa Károlyné**, **Poprády Géza**, **Tóthné Környei Márta**

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közköztartási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelm: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 95.173

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

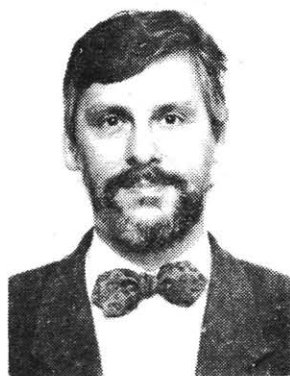
HU-ISSN 1216-6804

*„Hisszük, hogy Magyarország nem utolsónak
hajt föl az információs 'highway'-ra”*

Beszélgetés Nyiri Lajossal, az OMFB ügyvezető elnökével

*Hogy lapunk olvasóit, hogy a magyar könyvtáros-társadalmat miért érdekli az OMFB, annak munkája, viszonya a könyvtárügyhöz, a könyvtári fejlesztés kérdésköréhez, nem kíván indoklást, magyarázatot. Az ellenkezője lenne érthetetlen. Előljáróban azonban hadd tegyünk fel néhány más jellegű kérdést. Minde-
nekelőtt szubjektív kérdéseket. Az Ön személyére, az Ön személyes könyvtári élményeire vonatkozókat.*

– Villamosmérnök vagyok, műszaki értelmiségi. Olyan műszaki értelmiségi, akinek egy kisebb pályamódosítás van a háta mögött. Az eredeti szakterületemen, a villamosmérnökin viszonylag rövid ideig dolgoztam, bár már egyetemistaként dolgoztam egy informatikai cégnél. Később azonban a műszaki élet általános kérdései, a fejlesztés, a technológia problémái, ezek nemzetközi vonatkozásai kerültek előtérbe pályámon. Kormányprogramokon dolgoztam, azután néhány évet az Egyesült Államokban töltöttem diplomataként, Magyarországot képviseltem a nemzetközi mezőnyben. 1990-ben, az Egyesült Államokból hazatérve egy nagyon megtisztelő ajánlatot kaptam az OMFB akkori elnökétől, Pungor Ernő professzor úrtól, akkor csatlakoztam az OMFB-hez.

– És – ehhez képest – milyen az Ön személyes viszonya a könyvtárakhoz?

– Köszönöm szépen, jó. Könyvtárra minden embernek szüksége van, az átlagember sem lehet meg könyvtár, könyvtárhasználat nélkül. Persze egy értelmiséginek sokkal szorosabb a kapcsolata a könyvtárakhoz. Ez a kapcsolat persze változik az életpálya során. Más az egyetemistáé, más a kutatóé stb. Egy egyetemista esetében szinte elemi szükségszerűség a könyvtár látogatása. Nekem van egy harmadik típusú kötődésem is a könyvtárakhoz: én a könyvtárat az informatika, az információs társadalom struktúrájának szerves részeként kezelem. Persze a név sajtóságos. Könyvtárnak mondjuk, de korántsem csupán könyvek tárának tartjuk. Mi már annak idején, a hatvanas években, egy kisvárosban sem csak könyvekért mentünk el a könyvtárba, hanem például hanglemezeket is hallgatni. Később korszerűbb információhordozók vonzottak a könyvtárakba. A nyolcvanas években, amikor igen sűrűn jártam Washingtonban a Kongresszusi Könyvtárba, hiszen akkori feladatomnál fogva ki sem hagyhattam volna ezt az intézményt, a számítógépek, a számítógépes adatbázisok használata állt előtérben.

Örömmel látom, hogy a mai magyar nagykönyvtárak, a Széchenyi Könyvtár, az OMIKK, az Országgyűlési, de az egyetemi könyvtárak is, képesek azokat a számítógépes szolgáltatásokat nyújtani, amelyekhez a nyolcvanas évek közepén a Kongresszusi Könyvtárban „hozzászoktam”.

– *Könyvtári-könyvtárosi-informatikai szaklap vagyunk. Az OMFB elsősorban ilyen szempontból érdekel minket és olvasóinkat. De vajon mi érdekli az OMFB-t? Mire koncentrálnak első helyen, és egyáltalán hol helyezkedik el látómezéjében a mi általunk preferált terület?*

– A mai társadalmi, gazdasági viszonyok között az OMFB-nek az a feladata, hogy segítse megvalósulni a kormány innovációs és kutatás-fejlesztési politikáját, és testesítse meg az állami szerepvállalást a műszaki fejlődésben. A nemzetközi trendek és a hazai szükségletek, célok ismeretében igyekeznek ösztönözni a kutatási, gazdasági szférát új technológiák kifejlesztésére, alkalmazására, adaptálására. Ebben a folyamatban a könyvtáraknak nagy szerepe lehet, hiszen eszközei a tudástranszfernek, hidat képeznek a külföldi és a hazai szakirodalom és általában a tudás és a szakemberek között. Közhelyként hangzik, amikor azt mondjuk, hogy a könyvtár ablak a világra, de éppen az ezredforduló táján, az információs társadalmak intenzív fejlődésének időszakában, amikor a globalizáció már régen túlhaladta a kereskedelmet, a pénzforgalmat és a gazdasági tevékenységet, ennek megállapítása és kijelentése, de főleg a döntések során való érvényesítése elemi érdekünk. A műszaki fejlődés eredményeként jelentősen átalakulóban van a könyvtárak iránti társadalmi igény, illetve működésük formája, módja. Egyik ilyen momentum mindenképpen a nagy nemzetközi információs hálózatok fejlődésében, illetve az információ-hordozók átalakulásában figyelhető meg. De nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy az elmúlt években jelentősen leépültek azok a politikai gátak, amelyek korlátozták korábban az információ terjedését. Ezek a tényezők mind-mind jelentős kihívásokat hordoznak a könyvtárak számára, amelyek tevékenységében, meglátásom szerint kevésbé fog a jövőben dominálni a könyv. Az elnevezés „könyvtár” ilyen értelemben egyre kevésbé fogja fedni a valós funkciót, amely inkább „információtár” irányába mutat. Az OMFB az elmúlt időszakban is a könyvtárak technikai és szakinformációs fejlesztését jelentős összegekkel segítette.

– *Szeretnénk tudni persze mást is az OMFB-ről. A nagy könyvtárak, a műszaki könyvtárak sokat tudnak róla, de a közművelődési könyvtáraknak sem lenne tán ártalmára, ha közelebbről megismerkedhetnének ezzel a kissé rejtélyes intézménnyel, szervezetével, vezetőivel. Ugye mondana ezzel kapcsolatban néhány bemutatkozó szót?*

– Nem vagyunk rejtélyes intézmény, sőt az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot a kormány kötelezi a közvélemény rendszeres tájékoztatására. Kevés országos szerv rendez gyakrabban sajtótájékoztatót, ad ki több írásos ismertetőt munkájáról, mint az OMFB. Az OMFB alapvető feladata a kormányzat innovációs, műszaki fejlesztési tevékenységéhez kapcsolódó stratégiai döntéselőkészítés, e döntések végrehajtása és részvétel ezek finanszírozásában. Ez utóbbi során részben a központi műszaki fejlesztési alapra (közismerten: a KMÜFA-ra), részben pedig PHARE-támogatásra építhetjük tevékenységünket. További feladatunk a kormányzat képviselte nemzetközi tudományos és technológiai együttműködésekben, így például az EUREKA-ban, a COST-ban, a CERN-ben, a NATO-ban, de számos kétoldalú kormányközi tudományos és technológiai

megállapodás végrehajtása során is. Havonta jelentetünk meg ezekkel kapcsolatosan hírlevelet, amelyet természetesen ingyenesen terjesztünk az érdeklődő személyek és intézmények körében. Örömünkre szolgál, ha ezek között könyvtárakat is felfedezhetünk.

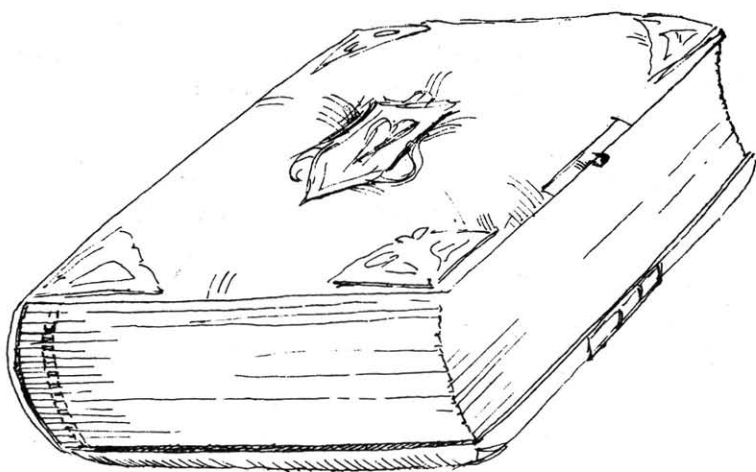
Az OMFB stratégiai döntéseit egy 15 fős Tanács hozza meg, amely zömében nem kormányzati képviselők, hanem ún. független szakértőkből áll. E testület elnöke Bihari István. A tevékenységet egy kislétszámú, jelenleg 178 fős hivatal hajtja végre.

– *Ma egyre több szó esik, egyre több tanulmány íródik arról, hogy elektronikus interaktív információs „forradalomban” élünk, illetve hogy a nagyok, a fejlettek ilyesmiben élnek. Hol tartunk mi és mi az OMFB szerepe ebben a vonatkozásban?*

– Az OMFB évek hosszú során át segítette az egyetemek, könyvtárak számítógépesítését, hogy Magyarországon is „beköszöntsön” az információs korszak. Az információs társadalmak kifejlődése az iparilag fejlett világban is most bontakozik ki. Az OMFB kiemelten kívánja kezelni az informatikai és a távközlési technológiát, az elektronikus médiák kifejlesztését. Hisszük, hogy Magyarország nem utolsónak hajt föl az információs „highway”-ra. A hazai tudományos és technológiai közösség (kutatás, fejlesztés, felsőoktatás, könyvtárak és közgyűjtemények) immár nyolc éve törekszik közös program keretében a fejlett világ információtechnológiai színvonalának és szolgáltatásainak hazai biztosítására. Az 1986-ban indított széleskörű együttműködés, az Információs Infrastruktúra Fejlesztési (IIF) Program legfontosabb és legkézzelfoghatóbb eredményeként 1994 tavaszára több, mint 10 000 „elektronikus postafiók” működött az országban. A hazai Internet végpontok mennyisége 1994 közepére túllépte az 5000-es számot, a napi forgalom pedig jóval 500 Mbyte fölé emelkedett. Az is ismeretes, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság koordinációja és támogatása mellett országos térinformatikai projekt végrehajtása folyik.

A dolognak tehát van egy igen gyorsan fejlődő technikai, technológiai összetevője, amely igényeket generál, lehetőségeket kínál és feladatokat old meg. Az ügynek azonban van egy másik, egyáltalán nem elhanyagolható eleme: a társadalom befogadóképessége. Nem csak arról van itt szó, hogy milyen módon készíthetők fel az emberek e technika használatára, vagy miként kezelhető a számítógép-fétis, mint szociológiai és pszichológiai probléma. A legalapvetőbb kérdés, véleményem szerint az, hogy milyen funkciókat szánunk az információnak egy társadalom létezése során. A döntések az információra épülnek, vagy azt tudatosan nélkülöző ad hoc hatalmi érdekekre? A szemléletben az információ szabadsága, vagy áramlásának korlátozása a meghatározó? Az állam folytatja-e korábbi információbirtoklási magatartását, vagy éppen ellenkezőleg, anarchikus, finomabban szólva „szabadpiaci” állapotokat tűr meg, vagy éppen maga is gerjeszt? A politikai és gazdasági rendszerváltás a XX. század végén nem engedi, hogy megkerüljük a válaszadást ezekre a kérdésekre. Márpedig ez elsősorban nem műszaki téma, keményen politikai, jogtudományi, szociológiai problémakör. Nem lenne baj tudatosan foglalkozni vele. Az OMFB, bár nem tekinti magát teljesen autentikusnak benne, nem zárkózna el egy ilyen típusú vizsgálódásban való részvétel elől.

– *Szellemi kapacitás, technológia és persze pénzkérdés minden. Miből mennyije, miből mije van az OMFB-nek?*

A 80-as évek közepéig a GDP közel 2,5%-át költötte az ország kutatás-fejlesztésre. Ennek eredményeként még ma is mobilizálható erőforrás, az emberi tudás halmozódott fel. Sajnálatos módon az OMFB által ellátott feladatokra ma kevés pénz jut a költségvetésből. Ez kapcsolatban van egyrészt azzal, hogy eltérően a legtöbb országtól, nálunk a GDP egyre csökkenő hányadát, ma már kevesebb, mint 1%-át költi az ország kutatás-fejlesztésre. Ildomos lenne, ha a vállalatok is bekapcsolódnának és többet költenének ilyen típusú feladatokra, azt azonban látnunk kell, hogy többségüknél ez ma még illúzió. A műszaki fejlesztés nem egyedül az OMFB ügye, mi elsősorban az országos koordinációra, a nemzetközi kutatásokba való bekapcsolódásokra, a kreatív tevékenység ösztönzésére koncentrálnunk. Hozzá kell tennem, hogy az alulról kezdeményezett, műszaki fejlesztési eredményeket produkáló, általunk támogatott befejezett pályázatok eredményei már megjelentek a piacon. Munkánkban egyébként a saját apparátusunkban dolgozó szakembereken túl lényegében az egész hazai műszaki gárdára támaszkodhatunk.

– *Annak idején amatőr módon, átfogó, országos koncepció nélkül indult be – többek közt – a könyvtárak számítógépesítése. Ma már tudunk nagy projektekről, fejlesztési elképzelésekről. Milyenek állnak rendelkezésre és velük kapcsolatban hol az OMFB helye? Mi a szerepe? Ön nyilván jól ismeri az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására készült előzetes rendszertervet, mi a véleménye róla? Hogyan illeszkedik bele, miben tér el az Önök projektjeitől?*

– Azt hiszem régi igény egy országos szakirodalmi információs rendszer kialakítása. A kérdés szerintem egyik lényeges oldala a szakkönyvtárak, az egyetemi és tudományos könyvtárak számítógépes hálózatba szervezése, mégpedig valamilyen „szabványosított” katalógus kialakítása céljából. A digitális, azaz a „virtuális könyvtár” irányába kellene haladni, tehát hálózatban, sok helyről elérhető információkat kellene biztosítani. Úgy érzem, a fő hangsúlyt az egységesítésre kell helyezni, és nem papíron deklarálni azt, hanem a gyakorlatban csinálni. Azaz egységes felületet, szabványokat, és olyan számítógépes rendszereket alkalmazni, amelyek biztosítják a távoli hozzáférést. Mindezek persze azt a célt szolgálják,

hogy mindenki hozzájusson az igényelt szakinformációhoz. Nem a hierarchikus rendszereké a jövő, hanem a könyvtárakra épülő „teleház” centrumoké. Meg kellene határozni az állami szerepvállalást a szakirodalmi információs rendszer megvalósításában és tisztázni kellene a finanszírozás kérdését is. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság eddig is az integrált könyvtári rendszerek fejlesztését pereferálta. A már említett IIF program keretében igen fontosnak tartjuk az automatizált könyvtári szolgáltatások fejlesztésére irányuló tevékenységet, mint például elektronikus katalógusok, az on-line Nemzeti Periodika Adatbázis létrehozását, a jelentősebb külföldi adatbázisok központi megvásárlását és terítését. Úgy érzem, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság ezt továbbra is támogatott területként kezeli majd, azonban nem feladatunk a kérdésben szereplő téma országos koordinálása, harmonizálása.

– *Híresek az OMFB mecenatúra jellegű pályázatai. Könyvtárak is több ízben jutottak ezen a révén támogatáshoz. Most hogy áll e pályázatok helyzete? Mennyi pénz jut rájuk, mik az esélyeik, mik a lehetőségei a pályázóknak, mivel nyerhetik el leginkább a bírálók tetszését?*

– Ez év január 3-tól április 21-ig az OMFB szüneteltette az alkalmazott kutatás-fejlesztést és a K+F infrastruktúráját segítő pályázati rendszereit, mivel a korábbi évekhez képest a központi műszaki fejlesztésre fordítható anyagi források drasztikusan lecsökkentek. Ezért az OMFB Tanácsa fontos feladatának tartotta, hogy az 1995. évi költségvetési törvény ismeretében kidolgozza a pályázati alapon felosztható központi források hatékonyabb felhasználását. Mindkét területet nagyon fontosnak tartottuk és tartjuk most is. Az alkalmazott kutatás-fejlesztési pályázattal sikerült a vállalkozókat is bevonni az innovációba. Egyébként az OMFB-tól a fejlesztésre kamatmentes kölcsönként kapják a pályázaton elnyert támogatást. Ez alól kivételt képeznek a K+F infrastruktúráját fejlesztő pályázataink, amelyek során lényegében az állami mecénás szerepét „játszuk”. Az OMFB ezen pályázat keretében például a könyvtárak technikai fejlesztésére, állománygyarapítására az elmúlt két évben 262 millió forintot biztosított.

Április végével újra kiírtuk a műszaki fejlesztés társadalmi feltételei javításának támogatására pályázatunkat, melyre a nemzetközi tudományos-műszaki konferenciákon való részvétellel összefüggő kiadásokra; ismeretszerzéssel közvetlenül összefüggő tudományos konferenciák hazai rendezéséhez, valamint a magyar intézmények nemzetközi szervezetekben viselt tagsági díjainak támogatására lehet pályázni.

– *Mádl Ferenc miniszter úr annak idején azt mondta-nyilatkozta nekünk, hogy a kultisztárca és az OMFB nem állnak azonos szinten a könyvtári-informatikai terület vonatkozásában, pedig meg kellene találniuk a közös nevezőt. Azóta sok minden változott. Megvannak már a közös nevezők? Vagy talán tévedett a miniszter úr, és ilyesmire nincs is szükség?*

– Ami a közös nevezőt illeti, én azt a bevezető kérdésére adott válaszom környékén tudom elképzelni. Én egyébként úgy gondolom, hogy nem közös nevezőre, hanem közös áldozatvállalásra lenne szükség a könyvtári informatikai terület fejlesztése érdekében.

– *Az OMFB vezető posztjairól messzire látni. Hol láthatók reménykeltő mozzanatok, szervezetek, projektek? A mi területünk kiben és miben bízhat? Mik lehetnek a feltételei, megalapozói ezeknek a bizalmaknak?*

– Önmagában az a leginkább reménykeltő, hogy az ország modernizációjához még rendelkezünk szellemi erővel. A magyar reálértelmiség – ha helyzetének romlását megállítjuk – képes a legmerészebb tudományos, technikai elképzelések, projektek megvalósítására. Ebben a tudásban, ezekben a képességekben – úgy érzem – nagyonis lehet bízni. Van számos új kezdeményezés is. Ilyen például a Bay Zoltán Alapítvány, amely új típusú, európai szintű alkalmazott kutató intézeteket hoz létre. A General Electric fejleszti magyarországi kutatási aktivitását, a Furukawa japán cég hazai beruházása révén sikerült elkezdni egy magyar szabadalom, a COMPOSIT távvezeték szigetelők gyártását, amelynek kifejlesztését kezdetben az OMFB segítette.

A könyvtárak szempontjából legdöntőbb kérdésnek azt tartom, hogy mennyire lesz piaca „termékeiknek”. Ez pedig alapvetően két dologtól függ: mit kínálnak és milyen kereslet jelentkezik azok iránt. Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak egyik alapfunkciója az ismeretterjesztéshez, kulturális alapellátáshoz kötődik, amelynek támogatottsága igen erőteljesen függ a költségvetési helyzettől, valamint a politikai intézményrendszer prioritásképző tevékenységétől. Ez utóbbi vonatkozásában lenne mit tenni. Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a könyvtárak olyan tudás birtokában vannak, amelyek feldolgozva, kissé átalakítva, ügyesen „becsomagolva” esetleg piacot gerjeszthetnek. Azt hiszem, e vonatkozásban sem dőlhet senki hátra a karosszékekben...

– *Dívatos manapság arról szólni, hogy az E – G (ember-gép) kapcsolatot ma E – G – E kapcsolatként kell felírni (mi Klönyvtár! – G – K kapcsolatról szólnánk). E modellbe azonban – bázisként – szükség van a G – G – G... kapcsolatokra. Mennyire kompatibilisek ezek a kapcsolatok országos szinten? Mennyi kárt okozott a sokféle „maszek” gépvásárlás, hardverkonstrukció, szoftveregyeztetetlenség? Hogyan lehet javítani a helyzeten? Mit tehet e téren az OMFB?*

– Túl vagyunk ma már a számítógépesítés kezdeti anarchikus állapotán, hiszen maguk a számítógépgyártók gondoskodnak a kompatibilitásról. Az OMFB igen szorosan kapcsolódik az informatikai fejlesztésekhez és mindig is támogatta és támogatja a céltudatosságot és az ésszerűséget. Igazolja ezt az is, hogy az alkalmazott kutatás-fejlesztési pályázati rendszerünkben az informatikai jellegű pályázatok – szoftverfejlesztés, számítógépes rendszerfejlesztés stb. – kiemelt szerepet kaptak és jelentős összegekkel – 4 év alatt majdnem másfél milliárd forinttal – támogatta az OMFB.

– *Kívánnatunk-e olyasmit, ami Önnek is, az OMFB-nek is, nekünk is örömeinkre szolgálna? Mi lenne az?*

– Intenzíven növekedjék az országban az a felismerés, hogy modernizációnk döntő erőforrása az emberi tudás, amelynek megőrzése, fejlesztése, mobilizálása kiemelkedő kormányzati feladat. Azt gondolom, hogy ez kielégíti a kérdésében szereplők mindegyikét: Önöknek forrásokat jelentene az állami elosztási rendszeren keresztül, ugyanakkor valós piacot is teremtené, az OMFB pedig végezhetné azt a dolgát, amiért létrehozták.

– *Köszönjük a beszélgetést!*

Maurer Péter – Vajda Kornél